

Temmuz – Aralık 2011, Yıl: 4, C: 4, Sayı: 8, ss. 11 – 24

Anthony Giddens'ın Sosyal Teorisi Ve Metodolojisi Üzerine Bir Değerlendirme

Doç. Dr. Kemaleddin TAŞ

Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
kemaleddin@yahoo.com

Özet

Bu metin, sosyolojide önemli iki ana geleneği temsil eden ve uzun bir tarihî geçmişe sahip olan, varlığını ve etkilerini de günümüzde hâlen sürdüren pozitivist ve anlayıcı paradigmaları birleştirme yönündeki öne çıkan çağdaş sosyologlardan A. Giddens'ı konu edinmektedir. Bu bağlamda makalemizde, hem modern toplumları analiz etmeye vasıta olacak bir yöntem kurgulamaya ve hem de genel sosyal teorinin doğasını sorgulayacak temelleri ortaya koymaya çalışan Giddens'ın, çağımızdaki modern sanayi toplumlarının doğası ve gelişimini ve ortaya çıkan kapsamlı değişimleri anlamayı sağlamak amacıyla geliştirdiği yeni sosyal teorisi ve özellikle de “çifte-hermeneutik” esasına dayalı, “açıklayıcı yorumsamacılık” olarak adlandırabileceğimiz metodolojisi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Giddens, Metodoloji, Sosyal Teori, Hermeneutik, Açıklayıcı Yorumsamacılık.

Abstract

An Assessment on Anthony Giddens's Social Theory and His Methodology.

This text will examine A. Giddens who is among the contemporary sociologists come into prominence in joining positivist and comprehensive paradigms which represent two main traditions in sociology, have a long historical background, and continue their existence and influence today. In this context, in our essay, we will discuss Giddens's new social theory - who tried to both construct a method that will be a means to analyze modern societies, and define the bases which will question the nature of general social theory- which he developed for the purpose of making understand the nature and development of modern industrial societies and wide changes that have come out, and especially his methodology that we can call as “interpretive hermeneutic “ based on “double hermeneutic”.

Key Words: Giddens, Methodology, Social Theory, Hermeneutic, Interpretive Hermeneutic.

Giriş

XIX. yüzyılın sonlarından bu yana birbiriyle tartışa gelmekte olan iki paradigma tipinden söz etmek mümkündür. Birinci tip, Bacon'dan başlayıp Locke, Hume ve Comte üzerinden Mach'a ve çağdaş mantıkçı ampirizme kadar kendi içinde değişik çizgilerle uzanan "Pozitivist Paradigma"dır. Bu gelenekte "tek bilim" ve "bilimin birliği" ilkesi egemendir. Bundan da büyük ölçüde "bilim" ile "doğabilim" kavramlarının özdeşliği kastedilir. İkinci tip ise kökleri İbn Haldun ve Vico'ya kadar inen bir gelenek içinde Alman Tarih Okulu ve Alman İdealizmi üzerinden Dilthey'a, Rickert'e, Weber'e ve çağdaş hermeneutik felsefesine, özellikle de Gadamer'e kadar uzanan bir çizgide "doğabilim" yanında bir ikinci bilimden söz eden ve bu bilimi temellendirmeye çalışan, büyük ölçüde "tarihselci bilim felsefesi"ne dayanan "Anlayıcı/Yorumlayıcı Paradigma"dır. Pozitivist paradigmadaki doğa bilimleri ve toplumsal bilimler şeklinde iki tür bilim ayrımı kabul görse bile, her iki tür bilim de aynı ve "tek" bilim tipine göre kurulurlar; yani bu bilimler, tek bir bilim cinsinin türleridir. Diğer taraftan anlayıcı/yorumlayıcı paradigmadaki tarihe ve topluma yönelecek olan bir bilimin, pozitivist bir bilim modelinden başka bir modele göre kurulması gerektiği vurgulanır. Tek bir cinsle bağlı iki tür bilim değil, iki ayrı cins bilim vardır. Çünkü tarihsel-toplumsal gerçeklik, sadece insana özgü bir gerçeklik, doğada rastlanmayan bir "amaç-eylem" bağlantısına göre oluşan, insanın kendisi için kurup içinde yer aldığı bir alandır. Tarihsel-toplumsal gerçekliğe doğabilimsel yöntemlerle, analogi içerisinde geliştirilmiş yöntemlerle, örneğin istatistiksel yöntemlerle eğilmek, bu gerçeklik hakkında kapsamlı bir bilgiye ulaşmak konusunda bize kısıtlı bir imkân sağlar. Oysa sonuçlara değil de, tarihsel-toplumsal gerçeklik hakkında bir "nedenli bilmeye" imkân verecek bir başka bilim modeline ihtiyaç vardır (Özlem, 1996:8,9). Görüldüğü gibi konvansiyonalizm; bilimsel yasa, teori ve genellemelelerin doğadan bağımsız seçime veya tercihe dayalı konvansiyonlar (teamüller, gelenekler, inançlar) oldukları yolundaki inanca dayalı entelektüel akımı ifade eder. Pozitivizm, yöntem olarak, "evrensel" ve "üniversal" olanı yakalamak için farklılıkları görmezden gelerek, benzerliklerin altını çizer; tam tersine rölativist mantık, farklı olana var olma hakkı tanıdığı için farklılıkların altını çizmekten yanadır. (Arslan, 2007:XXIX,XXXII).

XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise özellikle A. Giddens'in öncülüğünde dışsal faktörleri temel alan sosyal yapı teorileri ile içsel faktörleri öncelleyen aksiyon teorilerini birleştirme gayretleri olmuştur (Bodur, 2005:77) Sosyolojinin pozitivist bilim anlayışını eleştirerek gelişen yorumlayıcı sosyoloji, pozitivistimin ihmal ettiği insan eylemini öne çıkarmıştır. Giddens, hem holistik ve aksiyonel hem de pozitivist ve yorumlayıcı sosyolojiler arasında bir köprü vazifesi görmüştür. Giddens, holistiklerin yapı kavramını ve aksiyonellerin, toplumun insan eyleminin anlamlandırılması ile kurulduğu fikrini, Marks'ın insan eyleminin pratik dönüştürücülüğü ile sentezleyerek, kendi kuramının ontolojisini yani "yapılaşma" kuramını tesis etmiş ve bu doğrultuda da sosyolojiyi bilim olarak yeniden tarif etmiştir. Buna göre sosyoloji, pozitivist sosyolojide olduğu gibi doğa bilimini aynen kopya etmeyecek ama onun araştırma mantığını kullanacak; empiriden ayağını kesmeyecek ve genelleme yapacaktır. Bununla birlikte, sosyoloji araştırdığı toplumun hermeneutik daire ile kurulmasından ötürü araştırma stratejisini "çifte-hermeneutik" ile tamamlayacaktır. Böylece sosyolojinin yeni kuralları, "açıklayıcı yorumsamacılık" olarak tesis edilmiştir. Sosyologun nesnesi de bir öznedir, çünkü toplumsal özneler toplumsal hayatın aktif üyeleridir. Sosyolog, kendi kavramsal çerçevesi ve dili ile aktörün anlam çerçevesi ve dilini hermeneutik daire içinde yaratıcı olarak buluşturacaktır. Sosyolojinin genellemeleri ile doğa biliminin genellemeleri de farklı olacaktır. Çünkü insan, doğadan farklı olarak neticede kendinin öteki ile hermeneutik daire ile kurduğu toplumun öznesidir. İnsanı toplumsal olarak belirleyen nedenler, nihayetinde insanın niyetli eylemlerinin niyet edilmemiş sonuçları olan ve bir bumerang gibi insana geri dönerek onu biçimlendiren olaylardır. İnsanın kendi kaderi üzerinde etkili olma arzusunun bir ürünü olan tüm bilimler gibi sosyoloji de insanın bu ilgisinin dışında düşünülemez. Dolayısıyla sosyoloji, toplumların tarihsel sorunları ile eşgüdümlü olarak gelişmesine devam edecektir (Akpolat, 2007:85,86).

Görüldüğü gibi çağdaş İngiliz sosyologu Giddens, sosyolojide yöntem konusunda, doğa bilimlerinin üstünlüğüne inanarak onların yöntem anlayışlarını sosyolojiye ve diğer sosyal bilimlere de uyarlamak gerektiğine inananlar ile sosyal bilimlerin doğa bilimlerinden tamamen farklı, anlamaya ve yoruma dayalı bir yöntemle sahip olması gerektiği tezini öne sürenlerin savundukları görüşlerin bir orta noktasını bulmaya çalışır. Giddens, ne doğa bilimleriyle sosyal bilimlerde

yasaların mantıksal bakımdan aynı oldukları konusundaki pozitivist görüşün, ne de nedensel yasaların sosyal bilimlerde asla yerlerinin olmadığı yolundaki hermeneutik görüşün kabul edilemez olduğu fikrindedir. Giddens'a göre ancak "çifte hermeneutik" yöntemi sayesinde sosyoloji ile bu bilimin inceleme konusu olan modernlik koşullarında insan eylemleri arasındaki ilişki anlaşılabilir (Akın, 2005:103,104).

Giddens'ın temel görüşlerini, genel olarak bu şekilde belirttikten sonra, şimdi de Giddens'ın sosyal teorisi ve metodolojisi üzerinde ayrıntılı olarak durmaya çalışalım.

Giddens'ın Sosyal Teorisi

Sosyolojide birbirinden farklı birçok kuramsal yaklaşımlar bulunduğunu hatırlatan Giddens'a göre kuramsal ayrılıkların doğa bilimlerinde bile çözümlenmesi zor bir konu olduğunu kabul ettiğimizde, sosyolojide inceleme alanıyla ilişkili karmaşık sorunlar yüzünden özel zorluklar olduğunu gözden tutmamalıyız (Giddens, 1997:15). Kaldı ki, sosyolojideki kuramsal bakış açılarının doğası gereği soyut olması ve bununla bağlantılı olarak sosyolojinin bütününe hâkim olan tek kuramsal yaklaşımın olmayışı, diğer bir ifadeyle birbirinden farklı teorilerin olması bir eksiklik değil; tersine rakip kuramların mücadeleleriyle ortaya çıkan canlı ve sürekli gelişen bir atmosferi oluşturması nedeniyle bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan toplum, karmaşık bir bütündür ve tek bir kuramsal bakış açısının, sosyal yapıyı ve bu yapıdaki ilişkileri her yönüyle açıklaması mümkün değildir. Bu bağlamda sosyoloji teorilerinin çeşitliliği, araştırmalarda faydalanılabilecek zengin bir birikim sağlarken, sosyolojik çalışmaların yaratıcı bir düzlemde ilerlemesine de zemin hazırlayacaktır (Giddens, 1997:578).

İnsan eyleminin doğası sorununun, sosyal teorideki geleneksel bir ayrım olan "nesnelcilik" ve "öznellik" dikotomisi bağlamında ele alınması gerektiğini düşünen Giddens'a göre bu terimlerden ilki, toplumsal nesnenin -toplumun-birey fail üzerinde önceliğe sahip olduğunu ileri süren ve temel ilgi alanı olarak toplumsal kurumların analizini ele alan sosyal teorileri anlatır. Öznellik ise esas itibarıyla bunun karşıtıdır. Öznellikte insan fail, sosyal analizin merkezine yerleştirilir. Bu anlayışa göre sosyal bilimlerin temel ilgisini, amaçlı ve muhakeme

sahibi aktörü araştırmak oluşturmaldır. Nesnelcilik ve öznelcilik arasındaki düalizmin kökleri derinlerde yatar ve sosyal teoriyi etkisi altına alan birçok tartışmanın bu bölünmenin yol açtığı sorunlar etrafında döndüğü söylenebilir. İki perspektifin de cazip yanları kadar temel bazı yetersizlikleri de vardır. Sosyal bilimlerde ve diğer alanlardaki öznelci yaklaşımın problemlerinden biri, öznelğin “veri” olarak alınmasıdır. O, açıklanması gereken bir fenomen olarak görülmez, aksine bir insan fail olmanın temeli olarak alınır. Nesnelciler ise insan faillerine yüklenebilecek “kendini anlama”, “niyetlilik” ve “belirli gerekçelerle davranma” gibi nitelikleri ortaya koymaktan uzaktırlar (Giddens, 2005:576,577). Bu bağlamda Giddens’a göre sosyal teorinin mevcut evresinde sürekli iki eksen etrafında dönüp durmaktayız: İnsanî toplumsal etkinliğin karakteri ve doğa bilimlerinin mantıksal formu. Bunlar birbirlerinden tamamen bağımsız çabalar değildir, aksine ortak bir problemler havuzundan beslenirler. Çünkü hermeneutik sorunların felsefî bir doğa bilim anlayışının zorunlu bir parçası olması gibi, nedensel analizi dışlayan sosyal bilimsel kavramların sınırlılıkları da aynı ölçüde açıktır. Doğa bilimleri ve sosyal bilimler, karakteristik özellikleri birbirinden bağımsız olarak şekillenen ve bu yüzden sonradan bir araya getirilip karşılaştırılabilecek farklı iki entelektüel çaba olarak görülemez. Sosyal bilimciler, doğa bilimlerindeki gelişmeleri izlemelidir; ancak, bir doğa bilim felsefesi de sosyal teorinin problemleri karşısında belirli bir tavra sahip olmalıdır (Giddens, 2005:451).

Son dönemlerde dünya genelinde sosyal bilimlerde temel değişimler yaşandığını hatırlatan Giddens’a göre sosyoloji uzunca bir süre “Ortodoks konsensüs” olarak adlandırılabilir yaklaşımın bir dizi kabulünün etkisi altında kalmıştır. Bu yaklaşımın felsefî tarafında “naturalizm” vardır. Ortodoks konsensüste, farklı yorumlarla, sosyolojinin doğa bilimleriyle oldukça benzer epistemolojik bir çerçeveyi paylaştığına inanılır. Metodolojik tarafta “işlevselcilik” vardır. Ortodoks konsensüse dâhil olanlar yapısal-işlevsel açıklamaların, sosyolojik açıklamanın özünü oluşturduğunu düşünürler. Toplumsal değişme tarafında “evrimcilik” vardır. Bununla ilişkili olarak Ortodoks konsensüsün dördüncü ve son özelliği de “sanayi toplumu teorisi”dir. Bu teori ile sanayileşmenin modern tarihin temel dönüştürücü gücü olduğu, onun bu süreci yaşayan her toplumda genellikle benzer sonuçlar yarattığı ortaya konur. Özellikle 1970’lerden sonra Ortodoks konsensüs önemli eleştirilere uğramış ve başlıca temsilcileri de dahil olmak

üzere, hemen herkes tarafından sorgulanmaya başlanmıştır. Bu süreçte sosyal teori, birçok farklı rakip okullara bölünmüş, yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, sanki sosyal teori parçalanmış unsurlardan oluşan değişken bir manzara olarak kalacakmış gibi, sanki Ortodoks konsensüs bir kez bozulduğunda artık sosyolojiyi bir arada tutacak hiçbir şey kalmayacakmış, hatta farklı sosyal teori tipleri arasında diyalog imkânsızmış gibi görünmüştür. Günümüzde ise sosyal teoriyi yeniden kurma yönünde önemli girişimlerde bulunulmuş ve bunlar bir ölçüde başarılı da olmuştur (Giddens, 2005:559-561).

Modern sanayi toplumunun doğası ve gelişimini anlamayı sağlayacak ve çağımızı kavramlaştıracak yeni bir teori geliştirmeyi amaçlayan, böylece bir yandan modern toplumu araştırarak bir yöntem kurgulayan ve öte yandan genel sosyal teorinin doğasını sorgulayacak temelleri ortaya koymaya çalışan Giddens, sosyal teorinin sistematik açıdan yeniden inşaya ihtiyacı olduğunu düşünür ve kendi deyimiyle toplumsal düşünceyi istila eden “mitler”i eleştirerek, sosyoloji tarihini yeniden yazmayı önerir. (Giddens, 2005:2) Çünkü Giddens’a göre sosyoloji, toplumlarda ortaya çıkan kapsamlı değişimleri anlama çabasının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu çaba, yalnızca büyük ölçekli değişimleri değil, aynı zamanda insanların en özel ve kişisel özelliklerinde gerçekleşen hususları da barındırmaktadır (Giddens, 1997:15).

Felsefi problemlerin sosyal bilimin merkezinde yer aldığını öne süren Giddens’a göre sosyal teorinin inceleme-nesnesinin ne olması gerektiği sorusu belirleyici bir öneme sahiptir. Sosyolojinin daha ziyade toplumsal dünyanın gerçek doğasını araştırmak yerine uygun bilgiyi üretme sorunuyla, toplumu nasıl bildiğimiz sorusuyla ilgilendiğini düşünen Giddens, bir gerçekliğin parçası olduğumuzu, gerçeklik anlayışımızın büyük ölçüde bir yorum meselesi olduğunu, bu yüzden, epistemolojik sorunlara, yani gerçekliğin nasıl anlaşılacağına odaklanmak yerine ontolojiye yönelmemiz gerektiğini düşünür. Bu bağlamda temel sorunun gerçekliğin doğası problemi olduğuna inanan ve post-pozitivizm ve modern hermeneutiğin de ontolojiye yöneldiğini belirten Giddens’a göre bu ontoloji insan, insan davranışı, toplumsal yeniden-üretim ve toplumsal dönüşüm sorunlarını yeniden ele almalıdır. Kendi teorisini eylem ve yapı değil, birey ve toplum bağlamında yerleştiren Giddens; Gadamer, Schutz ve Wittgenstein gibi hermeneutik gelenek içinde yer alan bilim adamlarının düşüncelerini analiz ede-

rek, sosyal bilimler için pozitivist-olmayan kavramsal bir çerçeve ve metodoloji geliştirmeyi amaçlar. Onu, daha ziyade sosyal bilimlerde “Ortodoks konsensüs” olarak adlandırdığı yaklaşımın çarpıtılmış insan doğası anlayışı ilgilendirir. (Giddens, 2005:2,3)

Epistemolojiden ontolojiye geçişle birlikte Giddens, mevcut kavramları yeniden tanımlamaya ve yeni kavramlar geliştirmeye çalışır. Bu doğrultuda, yeni bir toplumsal ontolojinin temelini atmak için eylem teorisi, yapısalcilik ve (yapısal) işlevselcilikten alınan faillik, eylem, güç, yapı ve sistem kavramlarını yapıbozumuna uğratar ve yeniden tanımlar; aktör/yapı düalizmini yerine “yapının ikiliği” düşüncesini geçirmeye çalışır. (Giddens, 2005:3)

Sosyal teoriyi, sosyal bilimlerin genel problemleriyle ilgili olarak ortaya çıkan sorulara cevap bulma aracı olarak gören ve sosyal teorinin kendisini öncelikle XIX. yüzyıl toplum felsefesi ve düşüncesinden miras kalan düalizmlerden, ikili karşıtıklardan kurtarması gerektiğine inanan Giddens, bu düalizmlerin yarattığı eylem (faillik)/yapı, birey/toplum, makro/mikro, determinizm/iradecilik, öznelcilik/nesnelcilik ve nitel/nicel metodolojik yaklaşımlar gibi ayrımlardan kurtulmanın, bir “eylem sosyolojisi”, daha doğrusu uygun bir “faillik/yapı” anlayışı geliştirmekle mümkün olduğunu düşünür. Diğer bir ifadeyle, dünyadaki şeyleri bağımsız ve karşıt şeyler olarak veya farklı dünya anlayışlarını karşılıklı birbirlerini dışlayan düşünceler olarak almak yerine, onları aynı paranın iki yüzü olarak görmek gerekir. Yani toplumsal pratiklere bir yüzünden baktığımızda aktörler ve eylemleri, öbür yüzünden baktığımızda yapıları görebiliriz. Bu düşünceden hareketle Giddens, “yapı-eylem” anlayışını bir yanda “yapısalcilik” ve “işlevselcilik”, öte yandan “yorumcu sosyolojiler”, yani “sembolik etkileşimcilik”, “fenomenolojik sosyoloji” ve “etnometodoloji” eleştirisi bağlamında geliştirir. (Giddens, 2005:4)

Sonuç olarak, Giddens'in sosyal teorisi, temel olarak ne pozitivist ve ne de anlayıcı/yorumlayıcı paradigmaya yaslanır. Çünkü Giddens, pozitivist paradigmaya önemli eleştiriler getirmekle beraber, oradan da birtakım unsurlar alır. Diğer taraftan Giddens'in sosyal teorisinde anlayıcı/yorumlayıcı paradigmanın etkileri de oldukça belirgindir.

Giddens'in Metodolojisi: Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları

Giddens'a göre XIX. yüzyıl toplum felsefesi ve sosyal teorisinde zirvede olan pozitivizm, hem tüm "bilgi"nin veya "bilgi olarak alınabilecek her şeyin" doğrudan gerçekliğe ya da gerçekliğin duyularla kavranabilecek yönlerine atıfta bulunur, hem de klasik fiziğin temsil ettiği bilimin yöntemleri ve mantıksal formunun toplumsal fenomenlerin incelenmesinde kullanılabileceği inancını bünyesinde barındırır (Giddens, 2003:171). Pozitivist felsefe ve sosyoloji terimlerinin sahibi olan Comte'un tahayyül ettiği pratik sosyal reformları gerçekleştirmeye yardımcı olmasa bile sosyolojide önemli ölçüde etkili olmuş bir düşünce geleneğinin yerleşmesi ve yerini sağlamlaştırmasına katkıda bulunduğunu ifade eden Giddens göre insan davranışları ve doğadaki oluşumlar arasındaki farklılıklar her ne olursa olsun, doğa bilimlerinde oluşturulanlarla aynı mantıksal forma sahip açıklayıcı şemalar içeren toplum hakkında bir doğa bilimi kurmanın mümkün olabileceği tezi farklı kanallarla geliştirilmiştir. Bu bağlamda Durkheim'in *Sosyolojik Yöntemin Kuralları* böyle bir görüşün en iddialı ifadesidir. Durkheim'e göre sosyolojinin amacı, insan davranışı hakkında, bu davranış üzerine önceden yapılmış gözlemler temel alınarak, tümevarım yoluyla teoriler inşa etmektir. Teoriler bu gözlemlerden hareketle oluşturuldukları için, davranışın dışarıdan "görülebilir" nitelikleri üzerine yapılmış bu gözlemler, ister istemez teoriyi öncelerler (Giddens, 2003:173).

Günümüzde, modernleşmeyi anlama çabası ve ihtiyacının bir ürünü olan sosyolojinin asıl odak noktasının, "ileri" ya da "sanayileşmiş" toplumlardaki kurumların ve bu kurumların dönüşüm şartlarının incelenmesi olduğunu belirten Giddens, bu noktada da topluma ya da sosyal olgulara, tabiattaki nesnelere veya olaylar olarak yaklaşılmaması gerektiğini vurgular. Çünkü sosyal sistemler, yapıldıkları aynı tuğlalarla her an sürekli biçimde yeniden inşa edilen binalar gibidirler (Giddens, 1994:19-22). Dolayısıyla Giddens'a göre epistemolojisini ve ideallerini doğrudan doğa bilimlerindeki gibi ifade etmeye çalışan bir sosyal bilim yaklaşımı, toplumsal gerçeklik hakkında sadece sınırlı bir kavrayışa ulaşabilir. Toplum ve doğa arasındaki fark, doğanın insan ürünü olmaması, insan eylemi ile yaratılmamasıdır. Toplum ise her toplumsal karşılaşma esnasında katılımcılar tarafından yaratılır ve yeniden yaratılır (Giddens, 2003:27,28).

Kökenleri XVIII. yüzyılın sonlarına kadar uzanan ve Greklerden miras kalan hermeneutik, ancak son yıllarda Almanya'da kurumlaşmış ve sosyal bilimler alanında bilindik bir terim haline gelmiştir. "Verstehen" (Anlama), hermeneutik geleneğin birleştirici kavramıdır. Weber'in etkisiyle beraber de yaygınlık kazanmasına rağmen "Ortodoks mutabakat" (pozitivist gelenek) mensupları tarafından yoğun eleştirilere uğramıştır. Bunun da sebebi, ilhamlarını pozitivist veya naturalist doğa bilimleri felsefelerinden alan sosyal bilimlerin hegemonyasıdır (Giddens, 2002:23,24). Hâlbuki Giddens'a göre yorumlayıcı sosyoloji geleneği, sosyal bilimlerin mantık ve yönteminin aydınlatılmasına önemli katkılar yapmışlardır. Bunlar özetle şöyle sıralanabilir:

- Toplumsal dünya, doğa dünyasından farklı olarak, aktif insan öznelerin ustalıklı bir icrası olarak kavranmalıdır;
- Bu dünyanın "anamlı", "açıklanabilir" veya "anlaşılır" bir biçimde inşası -sadece bir işaretler ya da semboller sistemi olarak değil, aksine pratik etkinliğin bir aracı olarak alınması gerekendile bağlıdır;
- Sosyal bilimci, davranışlarını betimleyerek analiz etmeye çalıştığı kişilerin becerilerine benzer türden becerilerden faydalanmak zorundadır;
- Toplumsal davranış hakkında betimlemeler yapmak, bireylerin toplumsal dünyayı kurar ve yeniden kurarken faydalandıkları anlam çerçevelerinin hermeneutik olarak kavranmasına bağlıdır (Giddens, 2003:205,206).

Yorumcu yaklaşımlardan, özellikle Schutz'un fenomenolojisi, Peter Winch'in sosyal bilimler felsefesi ve Garfinkel'in etnometodolojisinden etkilenen Giddens, bu yorumcu okullar üzerine eleştirel okumalarından hareketle, onlardan bazı düşünce ve kavramlar alır ve bunları kendi genel çerçevesine dâhil eder (Giddens, 2005:20,21) Giddens'a göre ilk olarak sosyoloji, doğa bilimlerinden, "önceden verili" bir nesnel evreniyle ilgilenmemesi bakımından ayrılır. İnsanlar kendilerini kuşatan toplumsal dünyaya anlam yükler ve bu anlamlar çerçevesinde davranırlar ve buradan, sosyolojinin bir "çifte hermeneutik" tarafından karakterize edildiği, yani sosyolojinin bizzat anlamla yüklü olan inceleme-

nesnesini yorumladığı sonucu çıkar. İkinci olarak Giddens, refleksivite kavramını kullanır, yani bireyleri sürekli olarak kendi eylemleriyle ilgilenen ve bu eylemler üzerinde düzenli olarak düşünen varlıklar olarak görür, onların çoğu kez bu bilgiyi davranışlarına kattıklarını ısrarla vurgular. Üçüncü olarak Giddens, yorumcu yaklaşımların “zımnî bilgi” kavramını alır ve onu “karşılıklı bilgi” şeklinde yeniden tanımlayarak refleksivite kavramıyla ilişkilendirir. Son olarak Giddens, bu yorumlama şemalarından, yapıların sadece kısıtlayıcı değil, aynı zamanda mümkün kılıcı olarak da kabul edilmesinin lazım geldiğini belirterek; yapıları eyleme bir engel olarak kavramaktan ziyade onların, failliğin oluşumunun “olmazsa olmaz bir koşulu” olarak görülmesi gerektiğini düşünür. Bütün bunlara rağmen Giddens, yapılaşma teorisinin yorumcu sosyolojinin basit bir türevi olmadığını ısrarla vurgular. Çünkü ona göre toplum, bireylerin yaratıcısı değildir. İnsanların anlam yüklü dünyaları hakkında bazı analizler yapılırken, toplumsal kurumların bireylerden önce mevcut olduklarını gözden uzak tutmamak gerekir. (Giddens, 2005:21,22)

Sosyoloji, doğa bilimlerinden farklı olarak, kendi “araştırma nesnesi”yle özne-nesne ilişkisi içindedir. Onun uğraş alanını, önceden-yorumlanmış bir dünya, yani aktif özneler tarafından yaratılan anlamların bu dünyanın inşası veya üretimine fiilen dahil olduğu önceden-yorumlanmamış bir dünya oluşturur. Sosyal teorinin inşası, bu yüzden, başka hiçbir alanda muadili olmayan çifte hermeneutiği gerektirir. (Giddens, 2003:193)

Giddens’a göre toplumun üretimi, kendi üyelerinin aktif inşa edici becerileriyle, ancak kaynaklardan yararlanılarak ve söz konusu üyelerin farkında olmadıkları veya sadece belli belirsiz farkında oldukları şartlara bağlı olarak gerçekleştirilir. Etkileşimin üretimiyle ilişkili üç temel boyut tespit edilebilir: Anlamın inşası, ahlâkîlik ve güç ilişkileri. Bunların meydan geliş biçimleri, yapının yeniden-üretileme tarzları olarak da alınabilir. (Giddens, 2003:207,208)

Bilimde paradigmaların, diğer bir ifadeyle farklı teorik şemaların ilişkilendirilmesi, diğer anlam çerçevesi tipleri arasındaki bağlantılarda olduğu gibi hermeneutik bir meseledir. Bu bağlamda sosyoloji, doğa bilimlerinden farklı olarak, önceden-yorumlanmış bir dünyayla meşgul olur. Bu dünyada, anlam çerçevesinin yaratılması ve yeniden-üretimi, sosyolojinin analiz etmeye çalıştığı şe-

yin, yani insanî toplumsal davranışın temel bir koşulunu oluşturur. Aslında doğru olan yaklaşım, sosyolojik kavramların gündelik hayatın sıradan kavramları temelinde dönüştürülmeye açık olması gerekliliği değil, aksine gözlemci sosyal bilimcinin öncelikle bu gündelik kavramları kavraması, yani özelliklerini analiz etmeye veya açıklamaya çalıştığı hayat tarzına hermeneutik olarak nüfuz etmesi gerekliliğidir. (Giddens, 2003:209)

Her ne kadar sosyal bilimlerdeki nedensel genellemeler, bazı hususlarda doğa bilimlerindeki yasaları andırırsalar da, bir dizi yeniden-üretilmiş niyetlenilmiş sonuç üzerine kurulu oldukları için, doğa bilimlerindeki yasalardan öz itibariyle farklıdır. Onlar, genellemeler olarak ilan edildikleri ve davranışlarına açıklama getirdikleri insanlar tarafından kullanıldıkları ölçüde biçim değişikliklerine uğrarlar. Bu noktada sosyal bilim, bir yandan eylemin rasyonel özerkliğinde artış aracı olarak, öte yandan, bir ölçüde, eylem üzerinde potansiyel bir hakimiyet kurma aracı olarak kendi "inceleme-nesnesi"yle gerilim ilişkisi içindedir. (Giddens, 2003:210)

Bu hususlar bağlamında Giddens, sosyolojik yöntemin yeni kurallarını şöyle sıralar:

- Sosyoloji "önceden-verili" bir nesnel evreniyle değil, aksine öznelerin aktif eylemleriyle inşa edilen veya üretilen bir evrenle ilgilenir.
- Toplumun üretimi ve yeniden-üretimi, bir dizi mekanik süreç olarak değil, aksine üyelerinin beceri gerektiren bir icrası olarak alınmalıdır.
- İnsanî faillik alanı sınırlıdır. İnsanlar toplumu üretirler, ancak bu üretimi tarihsel olarak konumlanmamış aktörler olarak ve kendi seçmedikleri koşullar altında gerçekleştirirler.
- Yapı, sadece insan eylemine kısıtlamalar getiren bir şey olarak değil, ona imkân sağlayan bir faktör olarak da kavramsallaştırılmalıdır.
- Yapılaşma süreçleri anlamlar, normlar ve gücün karşılıklı etkileşimini içerir.

- Sosyolog, sosyal hayatı, ona ilişkin bilgisini kullanmadan bir gözlem “fenomen”i haline getiremez.
- Bir hayat tarzına dalmak, gözlemcinin bu tür betimlemeler yapabilmesinin zorunlu ve yegâne yoludur. (Giddens, 2003:211-213)

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Giddens’a göre sosyolojik kavramlar, çifte hermeneutiğe tâbidir. Sosyolojik analizin temel amaçları ise farklı hayat tarzlarının, sosyal bilimlerin betimleyici meta-dilleri içinde hermeneutik olarak açıklanması ve ilişkilendirilmesi; toplumun üretimi ve yeniden üretiminin, insanî failliğin bir icrası olarak açıklanmasıdır. (Giddens, 2003:213,214) Modern hermeneutik, gündelik inançların ve pratiklerin, sosyal aktivitenin oluşumu içinde sıradan ve “kesin sayılan” şeyleri vurgulayarak fenomenolojiyle birlikte doğmuştur. Bununla birlikte, sosyal bilimlerin kendi araştırma konularının kavramlaştırılması çok daha özel tipte bir hermeneutik fenomeni içerir. Bu bağlamda “çifte hermeneutik” kavramına atıfta bulunan Giddens’a göre sosyal bilimci, bir dünyayı, sosyal dünyayı, aktiviteleriyle kendisini üretenler ve tekrar tekrar üretenlerce, yani insan öznelerce anlamlı bir dünya olarak inşa edilen bir dünyayı inceler. İnsan davranışını doğru bir tarzda tasvir etmek, ilke olarak, bu davranış tarafından inşa edilerek oluşturulan hayat tarzlarına katılmaya muktedir olmaktır. Bu gayet tabii, hermeneutik bir görevdir. Fakat sosyal bilimin bizatihi kendisi de bir “hayat tarzı”dır. Dolayısıyla hermenutik, sosyal bilimlere birbiriyle bağlantılı iki düzeyde girer; bu çifte hermenutik, sosyal teorinin postpozitivist yeniden formüle edilmesinin temel önemi haiz bir şey olduğunu açıkça ortaya koyar. (Giddens, 2002:29,30)

Giddens’ın bu görüşleri ülkemizde de oldukça ses getirmiştir. Mesela Akpolat, oldukça iddialı bir şekilde; sosyolojinin kendini bilim statüsüne pozitivism ile çıkardığını, başlangıçta Comte ve daha sonra Durkheim ile birlikte sosyolojinin ontolojisi, epistemolojisi ve metodolojisinin tanımlandığını; sosyolojik düşüncenin ilk hali olan pozitivismden sonra bu halin eleştirilmesi ile gelişimine anlayıcı sosyoloji ile devam ettiğini ve nihayetinde, şimdiki halde, hem ontolojisi hem de metodolojisinin Giddens ile son haline kavuştuğunu ileri sürmüştür. Do-

layısıyla Akpolat'a göre sosyolojik düşüncenin ilk çıkış yeri "pozitivizm" (tez), ikinci uğrağı "yorumsamacılık" (antitez), üçüncü ve son uğrak ise Giddens'in verdiği ad ile "açıklayıcı yorumsamacılık" (sentez) olmaktadır. Bu bağlamda açıklayıcı yorumsamacılık hem sosyolojik düşüncenin son uğrağı hem de en yetkin halidir (Akpolat, 2007:53,54).

Sonuç

Çağdaş sosyologlardan olan ve eklektik yönüyle öne çıkan Giddens, daha önceleri Weber'in yapmaya çalıştığı gibi sosyoloji alanındaki iki ana gelenek olan pozitivist sosyoloji ile anlayıcı/yorumlayıcı sosyolojiyi birleştirme amacındadır. Ancak Weber, bunu bağlı bulunduğu anlayıcı gelenek doğrultusunda ve sosyolojinin, toplumsal davranışların sonuçlarını nedensel açıklama yoluyla yorumlayarak anlayan bir bilim olduğu "görev" tanımı ile yaparken; Giddens, temel olarak her iki geleneğe de yaslanmadan ve hem pozitivist hem de anlayıcı sosyoloji geleneklerin dayandıkları sayıltıları eleştirerek gerçekleştirmiş ve bu bağlamda da, mevcut geleneklerden farklı olarak, yeni bir ontolojik, epistemolojik ve metodolojik zeminden hareket etmiştir. Bu doğrultuda da "yapılaşma kuramı"nı ve "çift-hermeneutik" ya da "açıklayıcı yorumsamacılık" olarak adlandırabileceğimiz metodolojisini kurgulamaya çalışmıştır. Yine de gerek Weber'in ve gerekse Giddens'in görüşlerinin birbirlerine oldukça yakın olduğu ve Giddens'in özellikle metodoloji konusunda Weber'den önemli ölçüde etkilendiği ifade edilebilir. Sonuç olarak Giddens'in, tıpkı Weber gibi sosyolojiyi sağlam bir temele oturtma, sosyal olay ve olguları açıklama ve anlamada daha işlevsel bir şekilde tesis etme gayretinde olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- AKIN, M. H., (2005). **Sosyolojide Yöntem Sorunu Olarak Anlama ve Açıklamanın Sınırları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- AKPOLAT, Y., (2007). "Durkheim'dan Giddens'a Pozitivist Sosyoloji", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, X (2), ss.53-87.
- ARSLAN, H., (2007). **Epistemik Cemaat**, 2. Baskı, İstanbul: Paradigma Yayınları.

- BODUR, H. E., (2005). "Sosyolojik Din Teorisi ve Türk Din Sosyolojisi", **Türk Din Sosyolojisinin Temel Sorunları Sempozyumu**, (11-13 Haziran 2004), Çorum: Gazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, ss.75-88.
- GIDDENS, A., (1994). **Sosyoloji -Eleştirel Bir Yaklaşım-**, Çev. Ruhi Esengün-İsmail Öğretir, 3. Baskı, İstanbul: Birey Yayıncılık.
- GIDDENS, A., (1997). **Sociology**, Third Edition, Cambridge: Polity Press.
- GIDDENS, A., (2002). "Hermeneutik ve Sosyal Teori", **Retorik Hermeneutik ve Sosyal Bilimler**, Derleme ve Tercüme: Hüsamettin Arslan, İstanbul: Paradigma Yayınları, ss.23-38.
- GIDDENS, A., (2003). **Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları**, Çev. Ümit Tatlıcan-Bekir Balkız, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- GIDDENS, A., (2005). **Sosyal Teorinin Temel Problemleri**, Çev. Ümit Tatlıcan, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- ÖZLEM, D., (1996). **Metinlerle Hermeneutik (Yorumbilgisi) Dersleri**, 2. Baskı, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.